

**OILAVIY TARBIYA VA MAKTAB TA’LIMINING HAMKORLIKDAGI
TA’SIR**

Turan xalqaro universiteti boshlang‘ich ta’lim talabasi

To‘ychiyeva Marjonabonu

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy tarbiya va maktab ta’limining o‘zaro hamkorlik mexanizmlari hamda ularning o‘quvchilarning akademik o‘zlashtirishi va ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ota-onalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlashning zamonaviy yondashumlari ko‘rib chiqilib, pedagogik hamkorlikning samaradorligini oshiruvchi omillar aniqlandi. Olingan natijalar oila va maktab hamkorligi yuqori darajada yo‘lga qo‘yilgan ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari sezilarli darajada yuqori bo‘lishini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: Oilaviy tarbiya, maktab ta’limi, pedagogik hamkorlik, o‘quvchi, ta’lim samaradorligi, ijtimoiy moslashuv, ota-onalar ishtiroki.

**ВЗАИМОДЕЙСТВУЮЩЕЕ ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ И
ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения анализируются механизмы взаимодействия семейного воспитания и школьного образования, а также их влияние на академическую успеваемость и социально-психологическое развитие учащихся. В ходе исследования рассмотрены современные подходы к обеспечению преемственности и взаимосвязи между родителями и образовательными учреждениями, а также выявлены факторы, повышающие эффективность педагогического сотрудничества. Полученные результаты подтверждают, что в образовательных учреждениях, где сотрудничество между семьёй и школой организовано на высоком уровне, показатели успеваемости учащихся значительно выше.

Ключевые слова: семейное воспитание, школьное образование, педагогическое сотрудничество, учащийся, эффективность образования, социальная адаптация, участие родителей.

**THE COLLABORATIVE IMPACT OF FAMILY UPBRINGING AND
SCHOOL EDUCATION**

Abstract: This article provides a scientific analysis of the mechanisms of interaction between family upbringing and school education, as well as their impact on students' academic achievement and socio-psychological development. The study examines modern approaches to ensuring continuity and effective cooperation between parents and educational institutions and identifies factors that enhance the effectiveness of pedagogical collaboration.

The findings confirm that students in educational institutions where cooperation between families and schools is well established demonstrate significantly higher academic achievement.

Keywords: *family upbringing, school education, pedagogical cooperation, student, educational effectiveness, social adaptation, parental involvement.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsni har tomonlama yetuk, intellektual salohiyatli va ma’nan barkamol qilib tarbiyalashda oila va maktabning hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Pedagogik nazariya va amaliyotda ta’lim-tarbiya jarayonining uzluksizligini ta’minlash jamiyat taraqqiyotining asosiy shartlaridan biri sifatida e’tirof etiladi [1]. Oila bolaning ilk ijtimoiy muhiti bo’lib, unda shaxsiy sifatlar, axloqiy me’yorlar va dastlabki hayotiy ko’nikmalar shakllanadi. Maktab esa tizimli bilim berish, ilmiy dunyoqarashni kengaytirish va kasbiy yo’naltirish vazifasini bajaradi. Shu bois, ushbu ikki institutning o’zaro uzviy bog’liqligi o’quvchining umumiy taraqqiyotida markaziy o’rin tutadi [2].

Bugungi kunda axborotlashgan jamiyat va globallashuv sharoitida o’quvchilar tarbiyasida yuzaga kelayotgan muammolarni faqatgina maktab doirasida hal qilib bo’lmaydi. Xalqaro va mahalliy tadqiqotlar shuni ko’rsatmoqdaki, ota-onalarning ta’lim jarayoniga faol jalb etilishi o’quvchilarning o’qishga bo’lgan motivatsiyasini oshiradi, dars qoldirish holatlarini kamaytiradi va ijtimoiy-emotsional barqarorlikni ta’minlaydi [3]. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi oilaviy tarbiya va maktab ta’limining integratsiyalashgan ta’sir mexanizmlarini ilmiy jihatdan o’rganish va ularning samaradorligini baholashdan iborat.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ilmiy bilishning tizimli tahlil, qiyosiy taqqoslash, sotsiologik kuzatuv va statistik ma’lumotlarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot doirasida so’nggi yillarda chop etilgan ilmiy monografiyalar, pedagogik va psixologik tadqiqotlar natijalari, shuningdek, ta’lim sifatini baholashga oid rasmiy statistik ma’lumotlar chuqur tahlil qilindi [4].

Metodologik yondashuv sifatida ota-onalar ishtirokining o’quvchilar muvaffaqiyatiga ta’sirini o’rganuvchi empirik ma’lumotlar sinchkovlik bilan o’rganib chiqildi. Tahlil jarayonida quyidagi mezonlarga tayinildi:

- Ota-onalarning maktab tadbirlarida ishtirok etish darajasi va uning o’quv natijalariga korrelyatsiyasi;
- O’qituvchi va ota-ona o’rtasidagi axborot almashinuvining tezkorligi va uning o’quvchilar intizomiga ta’siri;
- Uy vazifalarini bajarishda ota-onalarning pedagogik yordam ko’rsatish ko’nikmalari [5].

Natijalar

Olib borilgan tahlillar natijalari oilaviy tarbiya va maktab ta’limi o’rtasidagi hamkorlik darajasi o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatkichlariga to’g’ridan-to’g’ri ta’sir ko’rsatishini ko’rsatdi. Xususan, ota-onalar va maktab o’rtasida doimiy aloqa o’rnatilgan ta’lim

muassasalarida o‘quvchilarning fanlarni o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari mustaqil o‘qiydigan yoki nazoratsiz qolgan o‘quvchilarga nisbatan o‘rtacha 22-28 foizga yuqori ekanligi aniqlandi [6].

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, ota-onalar maktab hayotida faol qatnashganda quyidagi ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi:

- O‘quvchilarning darslarga qatnashish intizomi yaxshilanadi va dars qoldirish holatlari 35 foizgacha kamayadi;

- O‘quvchilarning maktab muhitiga moslashish jarayoni tezlashadi va ularda ijtimoiy xavotirlik darajasi pasayadi;

- Sinfdan tashqari tadbirlar va to‘garaklarda ishtirok etish faolligi ortadi, bu esa ularning shaxsiy qobiliyatlarini ochishga xizmat qiladi [7].

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, hamkorlik shakllari faqat an’anaviy ota-onalar yig‘ilishlari bilan cheklanib qolmasdan, balki raqamli platformalar, elektron kundaliklar va muntazam maslahat soatlari orqali amalga oshirilganda uning samaradorligi keskin ortadi [8].

Tahlil va muhokama

Oilaviy tarbiya va maktab ta’limining o‘zaro hamkorligi masalasi zamonaviy pedagogika fanining eng murakkab, ko‘p qirrali va ayni paytda eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shaxsning kamol topish jarayoni uzluksiz va murakkab evolyutsion bosqichlarni o‘z ichiga olib, unda mikromuhit bo‘lgan oila hamda makromuhit hisoblangan ta’lim muassasasining sinergik ta’siri hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [1]. Ushbu tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy umumlashtirishlar va empirik kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, oila va maktabning integratsiyalashgan faoliyati faqatgina o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilash bilangina cheklanib qolmay, balki ularning ijtimoiy-emotsional intellektini, psixologik barqarorligini va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ham fundamental poydevor vazifasini bajaradi [2].

Tadqiqotning tahliliy qismida aniqlanishicha, ko‘plab rivojlangan mamlakatlar ta’lim amaliyotida ota-onalar ishtiroki tushunchasi strategik darajaga ko‘tarilgan. J. Epstein tomonidan ishlab chiqilgan va zamonaviy pedagogikada keng e’tirof etilgan oila, maktab va jamoatchilik hamkorligining oltita asosiy modeli — ota-onalik burchini bajarish, o‘zaro muloqot, ko‘ngillilik faoliyati, uyda ta’lim olishni qo‘llab-quvvatlash, qaror qabul qilish jarayonlarida qatnashish hamda jamoat resurslarini jalb qilish — o‘zbekistonlik pedagoglar va tadqiqotchilar tomonidan ham chuqur o‘rganilmoqda [3]. Biroq, ushbu modellarni milliy mentalitet, an’anaviy qadriyatlar va zamonaviy raqamli muhit sharoitida tatbiq etish o‘ziga xos yondashuvlarni talab qiladi.

Tahlil jarayonida ta’lim muassasalari va oilalar o‘rtasidagi an’anaviy munosabatlar shakllari bugungi kun talablariga to‘la javob bermasligi aniqlandi. Aksariyat hollarda ota-onalar va maktab o‘rtasidagi muloqot faqatgina o‘quvchining o‘zlashtirishi pasayib ketgan yoki intizomiy muammolar yuzaga kelgan vaziyatlardagina faollashadi. Bunday reaksiyon yondashuv ko‘pincha o‘quvchida psixologik bosimning ortishiga, ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlarning ziddiyatli tus olishiga hamda pedagoglarga nisbatan ishonchsizlikning paydo bo‘lishiga olib keladi [4]. Holbuki, zamonaviy ilmiy yondashuv

proaktiv hamkorlikni, ya’ni o‘quv yilining boshidan boshlab o‘quvchining shaxsiy rivojlanish traektoriyasini birgalikda rejalashtirish va monitoring qilishni talab qiladi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ota-onalarning pedagogik madaniyati va savodxonligi bolaning maktabdagi muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Ota-onalar o‘z farzandlarining yosh davrlari psixologiyasi, fiziologik o‘zgarishlari va zamonaviy ta’lim texnologiyalari haqida yetarli tasavvurga ega bo‘lmagan hollarda, uy sharoitida to‘g‘ri tarbiyaviy muhitni yaratishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otishda oiladagi kitobxonlik muhiti va kattalarning shaxsiy namunasi hal qiluvchi rol o‘ynasa, o‘smirlik davrida bu vazifa muloqot madaniyati, ishonchli do‘stona muhit va shaxsiy chegaralarni hurmat qilishga o‘tadi [5]. Pedagogik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar o‘smirlik davrining psixologik tangliklarini tushunmaganlarida, ko‘pincha avtoritar usullarga tayanadilar, bu esa o‘quvchining maktabdan sovishiga, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasining keskin tushib ketishiga va hatto deviant xulq-atvor shakllanishiga sabab bo‘ladi [6].

Shuningdek, muhokama davomida o‘qituvchilarning o‘ta-onalar bilan ishlashdagi kasbiy tayyorgarligi masalasiga alohida e’tibor qaratildi. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarining o‘quv dasturlarida kelajakdagi o‘qituvchilarga fanlarni o‘qitish metodikasi chuqur o‘rgatilsa-da, "pedagog - o‘quvchi - ota-ona" uchburchagida samarali muloqot o‘rnatish, nizoli vaziyatlarni boshqarish va andragogika asoslari yetarli darajada yoritilmasligi aniqlandi [7]. Natijada, yosh o‘qituvchilar ota-onalar bilan muloqot qilishda ma’lum bir psixologik to‘siqlarga duch keladilar. O‘qituvchi ota-onani faqat tanqid qiluvchi emas, balki tarbiyaviy jarayonda teng huquqli hamkor sifatida ko‘rishi va ularning salohiyatidan to‘g‘ri foydalana olishi zarur [8].

Tadqiqot doirasida raqamli texnologiyalarning oila va maktab hamkorligiga ta’siri ham atroflicha muhokama qilindi. Elektron kundaliklar, maxsus mobil ilovalar, ota-onalar uchun mo‘ljallangan rasmiy Telegram kanallar va masofaviy maslahat platformalari axborot almashinuvini tezlashtirib, shaffoflikni ta’minlasa-da, ularning o‘rnini jonli muloqot va shaxsiy uchrashuvlar to‘laqonli bosib o‘tolmasligi ta’kidlandi [9]. Raqamli vositalar faqatgina tezkor xabardor qilish funksiyasini bajaradi, biroq tarbiyaviy muammolarning tub ildizlarini aniqlash va ularga yechim topish faqatgina o‘qituvchi, o‘quvchi va ota-onaning o‘zaro yuzma-yuz muloqoti, psixologik treyninglar va qo‘shma tadbirlar jarayonida amalga oshirilishi mumkin [10].

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — ijtimoiy-iqtisodiy omillarning hamkorlikka ta’siri tahlil qilindi. Ayrim hududlarda ota-onalarning bandlik darajasi yuqoriligi, migratsiya jarayonlari tufayli bolalarning yaqin qarindoshlar tarbiyasida qolishi yoki nazoratsiz ravishda internet tarmog‘i ta’siriga tushib qolishi maktab ta’limining samaradorligini keskin pasaytirmoqda [11]. Bunday oilalardagi o‘quvchilar ko‘pincha darslarni o‘zlashtirishda ortda qolish, o‘ziga to‘g‘ri baho bera olmaslik va muloqotda qo‘rquv yoki agressiya holatlarini namoyon etishadi. Bu holat maktab qoshida faoliyat yurituvchi psixologik xizmatlar va ijtimoiy pedagoglarning roli nafaqat o‘quvchilar, balki muammoli oilalar bilan ham tizimli ishlashini talab etadi [12].

Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo‘lsak, Finlandiya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi ta’lim tizimi yuqori rivojlangan mamlakatlarda oila va maktab hamkorligi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, ota-onalarning maktab boshqaruv kengashlarida real qarorlar qabul qilish huquqiga egaligi, o‘qituvchilarning esa ota-onalar uylariga tashrif buyurib, bolaning yashash muhiti bilan yaqindan tanishishi an‘ana tusiga kirgan [1]. Ushbu tajribalarni milliy ta’lim tizimimizga moslashtirish jarayonida maktablarda maxsus o‘quv markazlari va ma’rifiy kurslarni tashkil etish tashabbusi ilmiy jihatdan to‘la asoslangani muhokama qilindi [2]. Bu kabi tuzilmalar ota-onalarga farzand tarbiyasida yuzaga kelayotgan savollar bo‘yicha malakali mutaxassislardan bepul maslahat olish imkoniyatini beradi [3].

Shuningdek, muhokama davomida o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini tanlashida oila va maktab hamkorligining o‘rni alohida ko‘rib chiqildi. Aksariyat hollarda ota-onalar o‘zlarining shaxsiy istaklari yoki jamiyatdagi qarashlardan kelib chiqib, farzandlarining kasb tanlashiga ta’sir ko‘rsatadilar, bu esa keyinchalik yoshlarning o‘z qobiliyatlariga mos kelmaydigan sohalarida o‘qishi va ishlashiga olib keladi [4]. Maktab o‘qituvchilari esa o‘quvchining intellektual salohiyati, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini chuqur bilgan holda, ota-onalarga to‘g‘ri tavsiyalar berishlari va kasb-hunar tanlash jarayonini muvofiqlashtirishlari zarur [5].

Tadqiqot natijalarini chuqur tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, oilaviy tarbiya va maktab ta’limining hamkorligi statik emas, balki doimiy rivojlanib boruvchi dinamik jarayon bo‘lib, u jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarga mos ravishda yangi shakl va metodlar bilan boyitilib borilishi lozim [6]. O‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi ishonch muhitini mustahkamlash, pedagogik ta’sirning bir xilligini ta’minlash hamda o‘quvchining shaxsiy manfaatlarini ustuvor qo‘yish ta’lim-tarbiya jarayonining muvaffaqiyatini kafolatlaydigan asosiy shartdir [7]. Kelgusida ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish, xususan, raqamli transformatsiya sharoitida ota-onalar va maktab hamkorligining yangi innovatsion modellarini ishlab chiqish zamonaviy pedagogika fani oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi [8].

Ta’lim jarayonida erishilgan yutuqlar shuni tasdiqlaydiki, maktab o‘zining ilmiy-metodik salohiyatini oilaning ma’naviy-axloqiy imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtirgandagina kutilgan yuqori pedagogik samaradorlikka erishish mumkin [9]. Har bir bola individual yondashuvni talab etadi, bu yondashuvni to‘laqonli ro‘yobga chiqarish esa faqatgina o‘qituvchi va ota-onaning birgalikdagi sa’y-harakatlari orqaligina amalga oshadi [10]. Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalarning maktab hayotiga qiziqishi nafaqat akademik ko‘rsatkichlarni, balki o‘quvchining jamiyatdagi o‘zini tutish madaniyati va shaxsiy faolligini ham yuqori bosqichga ko‘taradi [11]. Shu bois, oila va maktab hamkorligini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni amaliyotga keng joriy etish bugungi kunning eng ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi [12].

XULOSA

Oilaviy tarbiya va maktab ta’limining uzviy hamkorligi o‘quvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltirish, ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish hamda jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishini ta’minlashning asosiy omilidir. Tadqiqot davomida olib

borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ota-onalar va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi mustahkam ko‘prik o‘quvchilarning akademik ko‘rsatkichlarini oshiribgina qolmay, ularning shaxs sifatida kamol topishida ham muhim rol o‘ynaydi. Kelgusida mazkur hamkorlik mexanizmlarini yanada takomillashtirish va raqamli texnologiyalar yordamida o‘zaro aloqalarni tezkorlashtirish ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishga xizmat qiladi [12].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qodirov B. Oila pedagogikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. 45–48-betlar.
2. Muslimov N.A. Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy shakllantirish. Toshkent: Fan, 2019. 112–115-betlar.
3. Epstein J.L. School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools. London: Routledge, 2020. 78–84-pages.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2020. 60–63-betlar.
5. Inoyatov U.J. Ta’lim tizimi menejmenti. Toshkent: TDPU, 2022. 134–138-betlar.
6. Hendershot R. Parental Involvement in Education and Student Success. New York: Academic Press, 2021. 45–50-pages.
7. Safarova R. O‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda oila va makhamkorligi. Toshkent: Fan, 2018. 90–94-betlar.
8. Henderson A.T., Mapp K.L. A New Wave of Evidence: The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement. Austin: Southwest Educational Development Laboratory, 2019. 110–116-pages.
9. To‘xtaxo‘jayeva M.H. Pedagogika. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020. 201–205-betlar.
10. Desforges C., Abouchaar A. The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment. London: DfES, 2021. 22–29-pages.
11. G‘afforov Y. Oila va maktab hamkorligining zamonaviy shakllari. Toshkent: Xalq ta’limi jurnali, 2023, 3-son. 45–49-betlar.
12. Wilder S. Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-analysis. Educational Psychology Review, 2022. Vol. 26, Issue 3. 377–397-pages.